

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Тетяна СТРІТЬЄВИЧ (Кіровоград, Україна)

Розкриваються шляхи вирішення проблеми професійного становлення майбутніх учителів. Характеризуються діяльнісно орієнтовані, акмеологічний та кібернетичний підходи професіоналізму вчителя. Визначається професійна самореалізація як характеристика індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Представлено окремі та методи самореалізації студентів художньо-графічного відділення.

Ключові слова: професійне становлення вчителя, професіоналізм, професійна самореалізація, майбутній вчитель образотворчого мистецтва.

Раскрываются пути решения проблемы профессионального становления будущих учителей. Характеризуются деятельностью ориентированные, акмеологический и кибернетический подходы профессионализма учителя. Определяется профессиональная самореализация как характеристика индивидуальности будущего учителя изобразительного искусства, представлены отдельные и методы самореализации студентов художественно-графического отделения.

Ключевые слова: профессиональное становление учителя, профессионализм, профессиональная самореализация, будущий учитель изобразительного искусства.

The ways of solving the problem of professional formation of future teachers. Characterized by activity-oriented acmeological and cybernetic approaches professionalism of teachers. Determined that the professionalization includes individual and personal and professional development is carried out in fulfillment of professional work and is treated as personal property specialist, acquired during training and practice, his ability to perform the duties of the competent teacher of fine arts. Determine

professional fulfillment as a characteristic individuality future teacher of fine arts. Presents some methods of self-fulfillment and students of art and graphics department. Self-realization of a future teacher of fine arts includes the inner, subjective content, pedagogical and creative activity, and has two aspects: personal and institutional. In the last activity is revealed as historically made up a means of satisfying the needs and interests of society, as public social deterministic function. Therefore, the proposed forms of self-realization contributed to the acquisition where the personified social functions. The other is a personal aspect captures the circumstances that the activities carried out by students consciously, with a purpose, according to the knowledge, skills, they own.

Keywords: professional growth of teachers, professional, professional self-realization, the future teacher of fine arts.

Постановка проблеми. Питання можливості повноцінного інтелектуального розвитку та адаптації особистості до нових умов розвитку суспільства в третьому тисячолітті розглядаються в багатьох нормативно-правових документах про вищу, середню, позашкільну освіту. Особистість із високим рівнем духовності, яка розуміє й поважає мистецтво, художню культуру, виявляє повагу до глибин власної культури, до її моральних та естетичних ідеалів, спроможна впливати на економіку та соціальні відносини в суспільстві, зокрема на культурну, морально-естетичну її сферу.

На якому б етапі свого шляху не знаходився вчитель, він ніколи не може вважати свою професійну концепцію остаточно завершеною. У цій принциповій відкритості відображується фундаментальна особливість розвитку особистості вчителя та його професійної свідомості. Особливу роль у цьому процесі відіграє етап професійного становлення, коли студент педагогічного навчального закладу стає суб'єктом нової для нього діяльності, розпочинає практичне освоєння функціонального змісту професійно-педагогічної діяльності. Таке «входження» майбутнього вчителя у педагогічну професію супроводжується реконструкцією професійно-ціннісних орієнтацій особистості, виробленням необхідних умінь, навичок, способів діяльності, розвитком мотивації, накопичення досвіду практичної діяльності тощо. Тому визначення основних принципів та форм професійної самореалізації у процесі підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва є актуальним.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Процес формування особистості педагога у мистецькій освіті висвітлювали у своїх працях В.Ф.Орлов, Л.І.Рувинський, В.А.Семиченко, В.А.Якунін; становлення і розвиток педагогічної майстерності педагога вивчали Є.С.Барбіна, І.А.Зязюн, М.М.Тарасович та ін. Особливості змісту педагогічної освіти окреслили – А.М.Алексюк, Н.В.Гончаренко, М.Б.Євтух, І.А.Зязюн, В.І.Луговий, В.В.Сагада та ін. Предметом уваги дослідників стали питання індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього

вчителя (О.М.Пехота). У наукових дослідженнях І.Д.Багаєва порушено проблему розвитку професіоналізму педагогічної діяльності, О.С.Анісімов, Н.В.Кічук розкрили зміст формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя.

Метою даної статті є визначити основні принципи та форми самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у процесі професійного становлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-методологічні дослідження в галузі професійної освіти вивчають різноманітні шляхи вирішення проблеми професійного становлення. Однак, в останні роки у науковій літературі дедалі частіше розглядаються діяльнісний та акмеологічний підходи, кожен з них ґрунтується на концептуальних ідеях, що в тих чи інших вимірах наближають вирішення проблем професійного становлення особистості фахівця.

Діяльнісно орієнтовані підходи залишаються значущим науковим орієнтиром при вивченні проблем професіоналізму праці вчителя. Проте Є.О.Климов, В.Г.Зазикін, Б.Ф.Ломов, В.О.Сластьонін зазначають вірогідність обмежень можливостей діяльнісно орієнтованих підходів через їх досить жорстку імперативну функціональну заданість, і наголошують на неприпустимості зведення професійної праці тільки до діяльнісних витоків, оскільки це збіднює особистісний аспект досліджу вальних явищ.

Провідне значення для вивчення педагогічного професіоналізму набувають методологічні орієнтири акмеологічного підходу, адже в галузі акмеології міститься значний потенціал щодо розв'язання проблем професійного становлення особистості. Предметом акмеології як нової міждисциплінарної галузі знання в системі наук про людину є: закономірності розвитку і саморозвитку зрілої людини; самореалізація творчого потенціалу і розвитку готовності до майбутньої діяльності; фактори, об'єктивні і суб'єктивні чинники, що сприяють і перешкоджають досягненню вершин професійного зростання; закономірності самовдосконалення, самокорекції і самоорганізації діяльності під впливом нових вимог, зумовлених як ззовні (професією, суспільством, розвитком науки й культури) так і зсередини (власні інтереси, потреби, установки, здібності й можливості, позитивні та негативні якості, що проявляються у діяльності). Отже, акмеологія досліджує цілісну людину як суб'єкта творчої, навчально-пізнавальної, професійної, зокрема викладацької, та управлінської діяльності. У цьому виявляється її тісний зв'язок з іншими науками, зокрема з тими напрямками педагогічних досліджень, які спрямовані на вивчення проблем професійного розвитку й професійного становлення особистості фахівця.

Досягнення професіоналізму в акмеологічному розумінні пов'язане не тільки з досягненням професійної майстерності, але й із розвитком найважливіших індивідуально-професійних якостей (цілеспрямованості,

ініціативності, організованості та ін.), рис характеру (завзятості, наполегливості, послідовності), інтелектуальних якостей, розкриттям творчого потенціалу особистості та її моральним удосконаленням. Тому становлення справжнього фахівця, його професіоналізму залежить від індивідуально-особистісного й професійного розвитку. Індивідуально-професійний розвиток – це процес формування особистості, що здійснюється у саморозвитку, професійній діяльності та професійних взаємодіях. На думку А.Бодалаєва, прогрес особистісного розвитку означає: 1) у мотиваційній сфері – зміну мотивів і потреб особистості, у якій сильніше, ніж на попередньому етапі починають знаходити своє відображення загальнолюдські цінності; 2) на рівні інтелекту – зростання вміння спланувати, а потім реалізовувати на практиці саме ті дії й ті вчинки, що відповідають суті названих цінностей; 3) у емоційно-вольовій сфері – поява більшої здатності мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру, що заважають виявляти самотійність і здійснювати вчинки відповідно до цих цінностей; більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін та ступеня своєї готовності до нових, більш складних і відповідальних дій [1].

Педагогічна акмеологія вивчає механізми досягнення індивідуальної та колективної діяльності, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань, досліджує поетапне становлення викладача, мотиви професійних досягнень, траєкторії досягнення професіоналізму в педагогіці, звертає увагу на те, як людина в процесі засвоєння соціальних і професійних вимог визначає для себе оптимальну індивідуальну стратегію (акмеограму) досягнення вершин професіоналізму й зрілості з урахуванням неповторного сполучення своїх потреб, можливостей і здібностей. Щоб створити передумови для подальшого професійного зростання, насамперед, слід підвищувати рівень антиципації: люди повинні не тільки добре передбачати те, що пов'язане з їхньою професійною діяльністю, і думати тільки про сьогодні, але й проектувати власні дії в майбутньому, ураховуючи, до чого призведе їх діяльність і стосунки, як житимуть їхні нащадки. Кожен свій вибір чи рішення вони повинні оцінювати крізь призму найближчих і віддалених наслідків не тільки для себе особисто, але й для спільноти. Зробити це непросто через сильну інерційність мислення та звички переадресовувати відповідальність [4].

Професіоналізм діяльності не є застиглим утворенням. Навпаки про професіоналізм діяльності можна говорити тільки тоді, коли система знань, умінь і навичок постійно поповнюється й збагачується, коли розширюється діапазон вирішуваних професійних завдань, коли зростає ефективність діяльності, а сама вона набуває все більш творчого характеру і стає самоорганізованою. Поняття самоорганізації, зазначає Н.Лосєва, розглядалося в межах кібернетичного підходу як система, що самоорганізується, розуміється як складна динамічна система, здатна за

зміни зовнішніх і внутрішніх умов функціонування й розвитку зберігати чи удосконалювати свою організацію з урахуванням минулого досвіду. Така система здатна адаптуватися до середовища, що змінилося, і виявляє прагнення до встановлення рівноваги із зовнішнім оточенням [4, с. 136].

Важливим тут є поняття професіоналізму. Останнє трактується як особистісна властивість фахівця, набута під час навчальної і практичної діяльності, його здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності і вправності у певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань. Головним у процесі розвитку професіоналізму є не обсяг засвоюваної інформації, а вміння творчо користуватися нею, застосовувати для практичної діяльності [3, с. 47].

Професійний розвиток неможливо відокремлювати від особистісного, в основі обох явищ лежить принцип саморозвитку, який детермінує здатність особистості змінювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, що веде до вищої форми життєдіяльності особистості – творчої самореалізації. Внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації зумовлюють її професійний розвиток.

Розглядаючи процес самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, зазначимо, що образотворче мистецтво є найбільш природним засобом самовиявлення людської сутності, в цьому полягає його людинотворча, гуманістична функція. Тому метою професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є розвиток його цілісної особистості, неповторної індивідуальності, суб'єкта власного професійного шляху який впливає на формування свідомості та самосвідомості учнів. Професійна самореалізація вчителя виступає одночасно як характеристика його індивідуальності, цілісності особистості та його соціальної активності, що виявляється у педагогічній майстерності, педагогічній творчості та професійно-педагогічній культурі.

Зважаючи на сутність самореалізації майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, зазначимо, що у навчальному процесі потрібно приділити якомога більше уваги даному процесу. Так як однією з головних детермінант самореалізації особистості є уявлення людини про саму себе на певному етапі життя, в нашому випадку – це усвідомлення власного образу «Я – вчитель», тобто професійна самосвідомість, що відбиває особистісний, вищий рівень розвитку свідомості, на якому відбувається усвідомлення і оцінка суб'єктом соціальної цінності обраної професії, себе і своїх особистих потреб саме в обраній професійній діяльності. Обґрунтовані уявлення перспектив професійного майбутнього обумовлюють його. Цей процес повинен базуватися на компетентному уявленні про поліфункціональний зміст майбутньої професії, на самовідданості та ентузіазмі, переконаності у необмеженості виховних можливостей образотворчого мистецтва, палкому бажанні і вмінні зробити

його необхідним всім людям, педагогічній майстерності й творчому натхненні. Тому нами пропонуються окремі форми самореалізації студентів художньо-графічних відділень які впровадженні в навчальний процес підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва такі як: мистецький рух «Allaprima», творчі майстер-класи «Рівний рівному».

Мистецький рух «Allaprima» у Кіровоградській області запроваджено (2003 рік) як мистецька акція, що спрямована з одного боку на ознайомлення дітей та молоді міста з образотворчим мистецтвом, з іншого на надання можливості до самореалізації майбутніх вчителів образотворчого мистецтва шляхом проведення відкритих творчих майстерень. Такий метод роботи обґрунтовують американські дослідники й використовують новий термін в навчанні, а саме: інтервізія – метод кооперативного навчання, або навчання одне від одного і за допомогою одне одного в процесі обміну думками, емоціями досвідом тощо.

У багатьох наукових працях дослідники в цілому пояснюють метод інтервізії як дружню підтримку навчання. Інтервізія – від французької – навчання, що відбувається в групі за відсутності викладача. Інтервізія – процес пошуку шляхів розв’язання будь-якої проблеми [5].

У групі кожен має однакові (рівноправні) ролі, де роль того, хто навчається, є найважливішою. Інші ролі – консультанта, спостерігача, модератора, того, хто надає зворотний зв’язок, слухача, кореспондента (секретаря) і ментора. Кожен учасник (може бути 5–6 членів) групи привносить власні навчальні цілі. Вони уточнюються і до певної міри реалізуються впродовж обговорення. Під час навчання великого значення набуває співпраця. Щоб співпраця відбувалася ефективно, потрібно забезпечити сприятливе середовище. Кожен член групи має зробити свій внесок. Мета групової роботи – творча інтеграція поведінки, знань та навичок учасників, їхній подальший розвиток у навчанні. Під час реалізації цієї основної мети досягаються й інші цілі. Реальна тематика та взаємодія учасників ведуть до появи багатьох неочікуваних ідей. Робота в групі може розширювати: розуміння існуючих концепцій, демонструвати нові можливості, навчати учасників розглядати ситуації з різних позицій, кристалізувати спільні професійні норми, висловлювати оцінки, ініціювати зміни, самореалізуватися. Можливими темами для обговорення в групі можуть бути: робочі питання; конфліктні ситуації; планування; планування оцінки; визначення проблем організації тощо. Учасники групи мають знати, чого вони очікують від групового обговорення, що хочуть дізнатися і поділитися цим з іншими членами групи. Навіть за умови, що всі учасники знають один одного, потрібен деякий час, щоб вони комфортно почувалися разом, оскільки їхні ролі стосовно один одного зміняться. Цей процес потребує більшого пізнання один одного та розвинення стосунків.

Творчі майстер-класи «Рівний рівному» спрямовані на усвідомлення себе в системі педагогічної діяльності у рамках творчого процесу; на

формування особистісного усвідомлення професії вчителя образотворчого мистецтва, пізнання її гуманістичної суті; оцінку власних професійних можливостей у зіставленні з виробленими суспільством моделями професіонала; оцінку перспектив власного професійного розвитку. Особливістю даної форми організації творчого процесу є те, що на відміну від педагогічної практики, де студенти виконують подібні функції, у проведенні творчих майстерень суб'єкти діяльності є взаємозалежними та взаємозацікавленими один в одному та відсутні форми контролю, крім самоконтролю, що є стимулюючим етапом професійної самореалізації. Повною мірою, при проведенні творчих майстерень, реалізовується принцип свободи в системі обмежень. Дана форма реалізує інноваційний метод БУД – метод формування бачення, впорядкування та спільної думки під час проведення певної діяльності.

Висновки. Отже, самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва включає внутрішній, суб'єктивний зміст педагогічної та художньої діяльності й має два аспекти: особистісний та інституціональний. В останньому діяльність розкривається як історично складений засіб задоволення потреб та інтересів суспільства, як суспільно детермінована соціальна функція. Тому запропоновані форми самореалізації сприяють набуттю де персоніфікованих соціальних функцій. Інший – особистий аспект діяльності фіксує ті обставини, що діяльність здійснюється студентами усвідомлено, з визначеною метою, відповідно до тих знань, вмінь, якими вони володіють. Таким чином, через професійну діяльність, шляхом залучення до охарактеризованих форм, майбутні вчителі образотворчого мистецтва досягають максимальних для себе результатів, прагнучи виявити свої здібності та реалізувати власні можливості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бодалаев А.А. О предмете акмеологии / А.А.Бодалаев // Психологический журнал. – 1995. – №1. – С. 17–34.
2. Граф В.И. Основы самоорганизации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов / Граф В.И., Ильясов И.И., Ляудис В.Я. – М., 1981. – 136 с.
3. Гузій Н.В. Основи педагогічного професіоналізму [навчальний посібник] / Н.В.Гузій – К., 2004. – 138 с.
4. Лосева Н.М. Саморозвиток викладача вищої школи: навчальний посібник / Наталя Миколаївна Лосева. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 336 с.
5. Масол Л.М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів (теоретичні підходи й експериментальний досвід) / Л.М.Масол // Мистецтво та освіта. – 2009. – № 2. – С. 2–6.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стрітьєвич Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: поліхудожнє виховання молоді.